

Çağdaş Türk Lehçe ve Edebiyatları Bölümü Öğrencilerinin Türk Lehçe ve Edebiyatlarına Karşı Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi (Özbek Türkçesi Örneği)*

Cüneyt Akın¹Ahmet Karaman² Sinan Saraçlı³Erhan Solmaz⁴

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 21.05.2024

Makalenin Kabul Tarihi: 25.06.2024

DOI: 10.54970/turkuaz.1487490

ÖZET

Üniversite öğrencilerinin kendi bölüm veya programlarındaki derslerinden duydukları memnuniyet, çeşitli faktörlere bağlıdır. Öğrencilerin aldıkları eğitime bağlı olarak gösterdikleri tutum ve davranışlar hem öğrenciler hem de öğretim üyeleri açısından daha etkili bir eğitim sağlanması için büyük önem taşır. Bu araştırmada, Türkiye'deki Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde okuyan öğrencilerin Türk lehçeleri ve edebiyatlarına yönelik tutum ve davranışları incelenerek, öğrencilerin bu bölüme ne kadar hazır oldukları ve bölümün hedeflerine ulaşma düzeyleri belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, verilen derslerin amaçlarına ne ölçüde hizmet ettiğinin tespit edilmesi, müfredatların geliştirilmesi ve uygun öğretim yöntemlerinin belirlenmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, bu araştırmanın sonuçlarının, Türk dünyası dil ve edebiyat politikalarının oluşturulmasına da yardımcı olacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında Afyon Kocatepe, Pamukkale, Muğla Sıtkı Koçman, Uşak ve Hacı Bektaş Veli Üniversiteleri'ndeki Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde okuyan öğrencilere uygulanan anket formu ile gerekli veriler toplanmış, öğrencilerin tutum ve davranışları demografik özellikleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Çok değişkenli istatistiksel teknikler kullanılarak analiz edilen veriler, SPSS ve LISREL paket programları aracılığıyla işlenmiş; betimleyici istatistiklerin yanı sıra, öğrencilerin tutum ve davranışları da modellenmiştir. Elde edilen bulgular, ilgili tablo ve grafiklerle sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları, öğrenci tutum ve davranışı, faktör analizi, Özbek Türkçesi

Content of this Journal is licensed under
Creative Commons Attribution NonCommercial
4.0 International (CC BY-NC 4.0)

* Bu makale, 17.FENED.06 numaralı AKÜ-BAP projesinden üretilmiştir.

¹ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar / Türkiye. E-posta: cuneytakin@aku.edu.tr,
ORCID Id: 0000-0002-6230-7222

² Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar / Türkiye. E-posta: ahkaraman03@gmail.com,
ORCID Id: 0000-0002-7106-3522

³ Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir / Türkiye. E-posta: ssaracli@balikesir.edu.tr,
ORCID Id: 0000-0003-4662-8031

⁴ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Uşak / Türkiye. E-posta: solmazerhan81@gmail.com,
ORCID Id: 0000-0003-4842-4614

Examination of Modern Turkish Dialects and Literatures Students' Attitudes and Behaviours Toward a Turkish Dialects and Literatures (Example of Uzbek Turkish)

ABSTRACT

Student satisfaction with their courses and programs is influenced by various factors. The attitudes and behaviors that students exhibit based on the education they receive are crucial for providing more effective education for both students and faculty members. This study examines the attitudes and behaviors of students in Contemporary Turkish Dialects and Literatures departments in Turkey towards Turkish dialects and literatures, assessing their preparedness for the program and the extent to which the department's goals are being met. The aim is to determine to what extent the courses serve their intended purposes, contributing to the development of curricula and the identification of appropriate teaching methods. Additionally, the results of this research are expected to aid in the formulation of language and literature policies for the Turkish world. Data were collected through a survey administered to students in the Contemporary Turkish Dialects and Literatures departments at Afyon Kocatepe, Pamukkale, Muğla Sıtkı Koçman, Uşak, and Hacı Bektaş Veli Universities. The students' attitudes and behaviors were evaluated along with their demographic characteristics. The data were analyzed using multivariate statistical techniques and processed with SPSS and LISREL software packages. In addition to descriptive statistics, models of student attitudes and behaviors were developed. The findings are presented with relevant tables and graphs.

Keywords: Modern Turkish dialects and literatures, student attitude and behavior, factor analysis, Uzbek Turkish

1. ÖZBEK TÜRKÇESİ

Karahanlı, Harezmi Türkçelerinin devamı olarak 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılan bir edebî dil olan Çağataycanın günümüzdeki temsilcilerinden biri Özbekçe diğeri Yeni Uygurcadır (Eckmann, 2003). Çağatayca için Canpolat şu görüştedir: "Çağatayca, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinden sonra, bu dil ve edebiyat geleneklerinin üzerine kurulan, XIII. yüzyıldan başlayarak büyük bir kültür dili olarak gelişen Osmanlı ve Azerî lehçelerinin etkisi altında, yerli bölge ağızlarından, özellikle Andican ağızından yararlanılarak geliştirilen ve XV. yüzyılda Nevaî ile büyük bir edebiyat ve kültür dili haline getirilen ve XIX. yüzyıldan itibaren yerini bugünkü Özbek lehçesine bırakan bir Türk lehçesidir (Canpolat, 1995: 1).

XIX. yüzyılda oluşturulacak yazı dili konusunda iki görüş ortaya çıkmıştı: Yeni yazı dili ya tamamen konuşulan Özbekçeye dayalı olacak ya da mümkün olduğunca konuşulan Özbekçeye yakın olacaktı. Bu görüşlerden ilkinde göre Çağataycadan tam bir kopuş öngörülürken ikincisine göre Çağatayca belli bir oranda korunacak ama Arapça ve Farsça unsurlar yerini konuşulan Özbekçeye bırakacaktı (Laude-Cirtautas, 1977: 38-39).

Ancak Özbekçenin çeşitli diyalektleri varken bunlardan hangisinin yazı dilinde esas alınacağı da başka bir tartışma konusudur. Konuşan sayısı, edebiyat ve kültür merkezi olma özellikleri ile Tacikçenin etkisindeki şehir ağızları yazı dili olarak kabul edilmiştir. Bu durum ünlü sayısının Özbek yazı dilindeki ünlü sayısının azalmasına ve artlık-önlük uyumunun bozulmasına yol açmıştır.

Günümüzde Özbek Tili veya Özbekçe olarak adlandırılan Özbek Türkçesi, Özbekistan, Afganistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Doğu Türkistan'da yaşayan Özbekler tarafından da konuşulmaktadır.

Özbek Türkçesinin diyalektleri:

1. Kıpçak lehçesi,
2. Oğuz lehçesi,
3. Karluk-Çiğil-Uygur lehçesi.

Karluk lehçesi de önemli ağız bölgelerine ayrılmaktadır:

1. Taşkent Ağzı 2. Fergana Ağzı 3. Semerkant-Buhara Ağzıları 4. Nemengan Ağzı 5. Andican Ağzı 6. Karşı Ağzı (Mirzayev vd., 1966)

2. ÖZBEK ALFABESİ

20. yüzyılda Özbeklerin üç defa alfabe değiştirdikleri bilinmektedir. 1929 yılında Arap alfabesinden Latin alfabesine, 1940 yılında Latin alfabesinden Kiril alfabesine ve nihayet 1993'te tekrar Latin alfabesine geçildi. Özbekistan Parlamentosu 1993 yılında yeni Özbek Latin alfabesini kabul etmiştir. 1993'te kabul edilen yeni Özbek Latin alfabesi 1995'te kısmen düzeltilmiştir (Eltazarov, 2010: 10).

21 Ekim 1989 tarihinde Özbek dilinin devlet dili olduğu kabul edilmiştir. 21 Aralık 1995'te Özbekçeye Devlet dili unvanı veriş hakkındaki kanun yeni düzenlemelerle yayımlanmıştır (Rasulova, 2016: 3). Latin esaslı Özbek alfabesi 6'sı ünlü 25'i ünsüz 31 harften meydana gelmiştir. Özbekistan'da 1995 yılından itibaren okullarda başlatılan Latin alfabeli öğretim sürecinin 2005 yılında tamamlanması kararlaştırılmıştır (Hamroyeva, 2016: 26).

Latin alfabesine geçiş sürecinin tamamlanması kararlaştırılmış olsa da Latin alfabesinin yanında Kiril alfabesi de kullanılmaktadır. Özbek alfabesinin yeniden düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesinin öncülüğünde günümüzde de sürdürülmektedir. Ancak diğer Türk yazı dillerinden farklı olarak Özbek Türkçesinde Tacikçenin etkisiyle ortaya çıkan yuvarlak a sesini göstermek için 'O-o' harfi kullanılmaktadır. Yalnızca Arapça ve Farsçadan gelen sözlerdeki uzun "a"ların değil "a" sesiyle başlayan Türkçe sözlerdeki "a" sesinin de "o" işaretiyle gösterilmesi Türk Dünyasında ortak alfabe kullanma noktasında önemli bir sorundur.

3. TÜRKİYE'DE ÖZBEK TÜRKÇESİ EĞİTİMİ

Türkiye'de Özbek Türkçesi eğitimi lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde yapılmaktadır. Türkiye'de 2024 yılı itibariyle on dokuz üniversitede Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü vardır. Bu bölümlerde Özbek Türkçesi ile ilgili mecburi ve seçmeli dersler bulunmaktadır. Bunun dışında Türk dili ve edebiyatı bölümlerinin birkaçında da seçmeli ders olarak okutulmaktadır.

Özbek Türkçesi eğitiminde karşılaşılan en önemli sorun alfabe sorunudur denilebilir. Hem Özbek Latin alfabesinde hem de Özbek Kiril alfabesinde iki farklı sesin tek bir işaretle gösterilmesi çeşitli okuma sorunlarına yol açmaktadır. Türk Dünyasında ortak bir alfabenin kabulü bu sorunun çözümüne yardımcı olacaktır. Özbek Türkçesi eğitiminde asıl sorun bölümlerde yeterli sayıda ana dili konuşurunun olmamasıdır. Özbekistan'daki üniversitelerle yapılan karşılıklı öğrenci ve öğretim elemanı değişim programlarıyla ve sosyal medyada bulunan çok sayıdaki programla bu

sorun kısmen giderilmektedir. Özbek Türkçesi ile kaynak bulma konusunda herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Sanal ağdaki pek çok kütüphanede her düzeyde kaynak bulunabilmektedir.

Çalışmaya, bugüne kadar Çağdaş Türk Lehçeleri bölümlerindeki Türk lehçe ve edebiyatları derslerine ilişkin tutum ve davranışların ölçülmemiş olması nedeniyle gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda alanyazına katkı sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmanın problem cümlesi, “Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde Türk Türk lehçe ve edebiyatları derslerine ilişkin tutum ve davranışlar hangi düzeydedir?” cümlesidir.

4. YÖNTEM

Çalışma, nicel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Bu bağlamda, araştırmada, veri toplama süreci iki ana kısımdan oluşan bir anket ile gerçekleştirilmiştir. Anketin ilk bölümü katılımcıların demografik bilgilerini içerirken, ikinci bölümde ise öğrencilerin Özbek Türkçesi dilbilgisi konularına yönelik pozitif ve negatif tutumlarını değerlendirmek amacıyla 5'li Likert tipi (1. Hiç katılmıyorum, 5. Tamamen Katılıyorum) sorular bulunmaktadır.

Bu ölçekte, Veyis'in (2015) çalışmasından alınan soruların yanı sıra, alanında deneyimli kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda araştırmacılar tarafından eklenen yeni sorular da kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için istatistiksel yazılımlar aracılığıyla Güvenilirlik Analizi, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır.

5. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma için minimum örneklem büyüklüğü Sekaran (1995) tarafından nicel araştırmalar için önerilen $n=s^2.z^2/d^2$ formülüyle hesaplanmıştır. Buna göre, standart sapma değeri $s=1, 0,05$ anlamlılık düzeyine karşılık gelen teorik değer $z=1,96$ ve etki büyüklüğü $d=0,1$ olarak alınmış olup, minimum örneklem büyüklüğü 385 olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda, 5 üniversitede uygulama gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın evrenini, 2017-2018 öğretim yılı güz döneminde Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde öğrenim gören toplam 1500 öğrenci, çalışmanın örnekleme ise, yukarıda belirtilen üniversitelerin ilgili bölümlerindeki öğrencilerden, ilgili bölümde öğrenci olmak koşuluyla tesadüfi/rastgele olarak belirlenmiştir. Hazırlanan anket formundaki eksik ve doldurulmamış yanıtlar çıkarıldıktan sonra, analizler 1342 öğrenci verisi üzerinden yapılmıştır.

6. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizi bağlamında kullanılan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), genelde birbirleriyle ilişkili olduğu varsayılan j sayıda ölçülen değişkenin, k sayıda gözlemlenemeyen değişkenlerle ifade edilmesi amacıyla kullanılır (Henson ve Roberts, 2006). Başka bir deyişle, j adet değişken tarafından oluşturulan $j \times j$ boyutundaki korelasyon veya kovaryans matrisi (R-matris) içinde, bazı değişkenlerin azaltılması ve gruplandırılması suretiyle k adet gözlemlenemeyen değişkenlerle temsil edilmesi işlemidir (Field, 2005). Bu işlemler tümüyle R-matris üzerinden yürütülür. Analiz öncesi oluşturulan R-matris, işlemler sonucunda değiştirilir ve yeni bir R-matrise dönüştürülür. Açıklayıcı Faktör Analizi sonuçlarının doğruluğu, bu iki matris arasındaki farkın en aza

indirgenmesi ile belirlenir (Field, 2005; Tabachnick and Fidell 1989, Çolakoğlu ve Büyükekşi, 2014).

Tablo 1. Özbek Dilbilgisi, Cinsiyet Değişkeni İçin Grup İstatistikleri

	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma
Olumlu Ortalama	Kadın	1033	3,3922	,89789
	Erkek	312	3,3874	,92332
Olumsuz Ortalama	Kadın	1031	2,4322	,94195
	Erkek	312	2,5391	,94139

Tablo 2. Özbek dilbilgisi, sınıf değişkeni için grup istatistikleri

	Sınıf	N	Ortalama	Standart Sapma
Olumlu Ortalama	1	305	3,2014	,74732
	2	374	3,6276	,90621
	3	341	3,4148	,93511
	4	277	3,2806	,95226
	5	38	3,1861	,80016
	Toplam	1335	3,3913	,90162
Olumsuz Ortalama	1	304	2,5514	,81156
	2	374	2,2545	,97268
	3	340	2,4884	,98891
	4	277	2,5153	,94236
	5	38	2,8602	,81132
	Toplam	1333	2,4533	,94078

Tablo 3. Özbek Türkçesi Dilbilgisi Ölçeğine Ait AFA Sonuçları Ve Cronbach's A Değerleri

Faktörler/Maddeler	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans (%)	A
O OLUMLU				
01. Özbek Türkçesi Dil bilgisi sorularını çözmek beni mutlu eder	,905			
02. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konularını çalışırken keyif alırım	,905			
03. Özbek Türkçesi dersi içerisinde dil bilgisi konuları zevklidir	,904	10,802	36,451	0,972
04. Özbek Türkçesi Dersinde dil bilgisi konuları anlatılırken mutlu olurum	,900			
05. Özbek Türkçesi Dil bilgisi sorularını çözmek bulmaca çözmek gibi eğlencelidir	,896			
06. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konularını öğrenmek zevklidir	,888			
07. Özbek Türkçesi Dersinde anlatılacak konu dil bilgisi olduğunda sevinirim	,876			

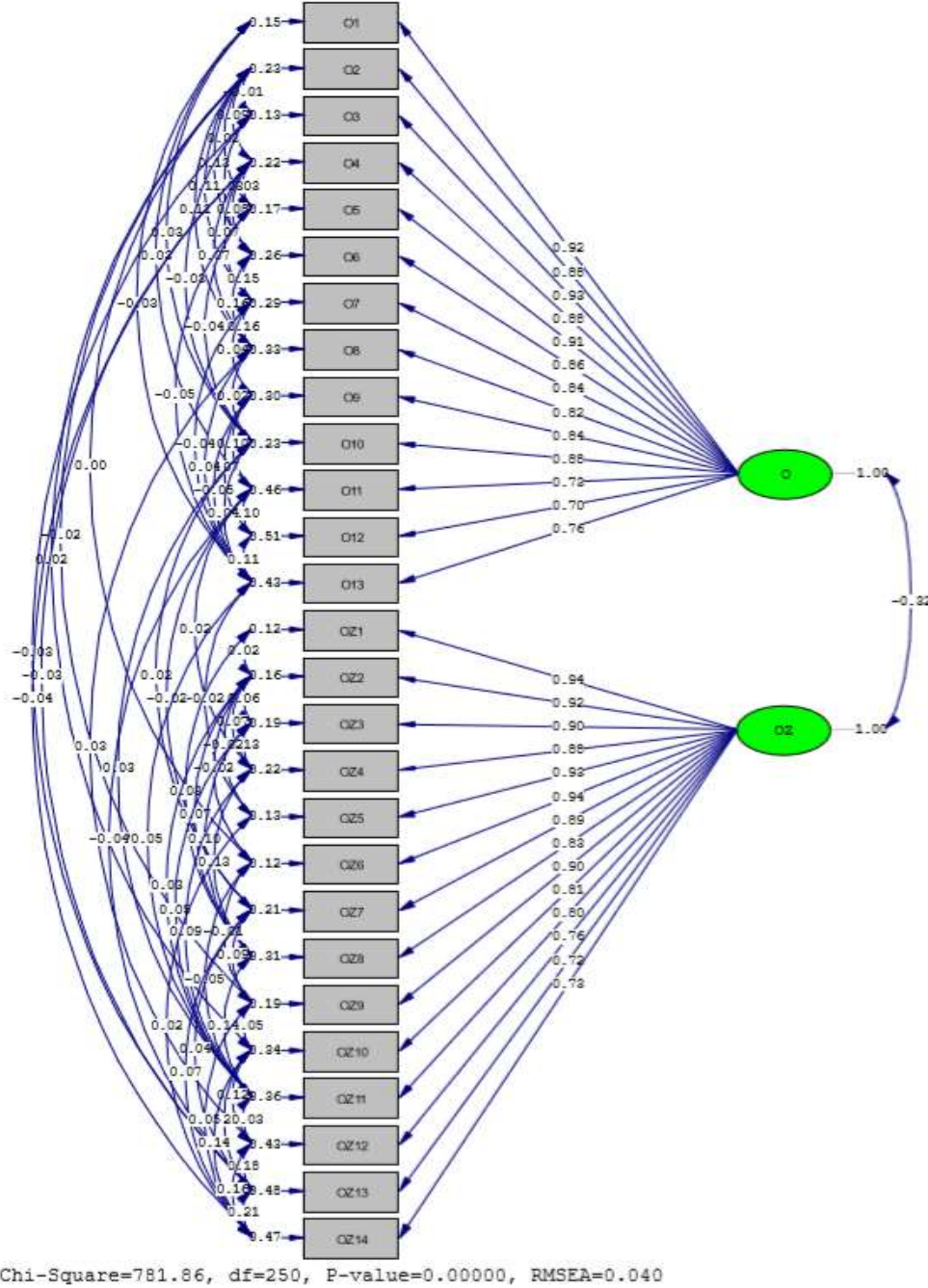
08. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konuları eğlencelidir	,861
09. Özbek Türkçesi dersi dil bilgisi sayesinde güzeldir	,852
010. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uygun cümle kurmak beni mutlu eder	,851
011. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konuları basittir	,774
012. Özbek Türkçesi Okulda anlatıldıktan sonra dil bilgisi konularını evde tekrar ederim	,739
013. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konularını dikkatle dinlerim	,735

Faktörler/Maddeler	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans (%)	A
OZ OLUMSUZ				
OZ1. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarını bilmek gereksizdir	,919			
OZ2. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konularını öğrenmek gereksizdir	,918			
OZ3. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uygun yazmak benim için önemli değildir	,913			
OZ4. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uymak benim için önemsizdir	,913			
OZ5. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uymaktan hoşlanmam	,912			
OZ6. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uyarak konuşmak beni rahatsız eder	,911	9,863	40,008	0,977
OZ7. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konuları sıkıcıdır	,883			
OZ8. Özbek Türkçesi Dersinde dil bilgisi konuları anlatılırken dinlemem	,877			
OZ9. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konuları ilgimi çekmez	,874			
OZ10. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uygun yazmak beni tedirgin eder	,839			
OZ11. Özbek Türkçesi Dil bilgisi konularını öğrenmek istemem	,827			
OZ12. Özbek Türkçesi dersi dil bilgisi konuları anlatılmadığı zaman güzel geçer	,780			
OZ13. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarını anlamakta güçlük çekerim	,767			
OZ14. Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarını ezberlemek bana sıkıcı gelir	,759			

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin Özbek Türkçesi dilbilgisi konuları hakkında olumlu düşünceleri 13 madde ile, Olumsuz düşünceleri ise 14 madde ile açıklanabilmektedir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda bu iki faktör toplam varyansın %76.459'unu açıklamaktadır.

Faktörler içerisindeki yükleri bakımından Olumlu Düşünceler için 0.905'lik yük ile O1 ve O2 değişkenleri, Olumsuz düşünceler için ise 0.919'luk yük ile OZ1 değişkenleri en etkili değişkenler olduğu görülmektedir. Her bir faktöre ait özdeğerler, varyans açıklama oranları ve Cronbach's Alpha değerleri de Tablo 4'te görülebilir.

Öğrencilerin Özbek Türkçesi dilbilgisi konuları hakkında Olumlu ve Olumsuz düşünceleri için yapılan DFA analizi sonuçları Şekil 2 ve Tablo 5'te verilmektedir.

Şekil 1. Özbek Türkçesi Dil Bilgisi Konusuna İlişkin DFA Analizi Sonuçları

Özbek Türkçesi dilbilgisi konuları hakkında öğrencilerin olumlu ve olumsuz düşüncelerine ilişkin Şekil 1'de verilen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde, ele alınan öğrencilerin olumlu düşünceleri üzerinde en etkili değişkenin 0.93'lük katsayı yükü ile O3 "Özbek Türkçesi

dersi içerisinde dil bilgisi konuları zevklidir.” değişkeni olduğu, olumsuz düşünceleri üzerinde etkili değişkenlerin ise 0.94'lük katsayı yükü ile OZ1 “Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarını bilmek gereksizdir.” ve OZ6 “Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uyarak konuşmak beni rahatsız eder” değişkenleri olduğu görülmektedir.

Çalışmanın uygulama kısmında yer verilen DFA sonuçlarına ilişkin uyum kriterlerinin yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde tüm uyum kriterlerin mükemmel uyum sınırları arasında yer aldığı, dolayısıyla modelin istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 5. Kurulan DFA Modeli İçin Uyum Kriterlerine Ait Değerler.

Uyum Kriterleri	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	MODEL
RMSEA	$0 < RMSEA < 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$	0.040
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1$	$0.90 < NFI \leq 0.95$	0.99
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$	0.99
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$	1.00
SRMR	$0 \leq SRMR < 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.045
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0.96
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	0.94

(Kaynak: Schermelleh-Engel et al., 2003).(RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation, NFI: Normed Fit Index, NNFI: Non-Normed Fit Index, CFI: Comparative Fit Index, SRMR: Standardized Root Mean Square Residual, GFI: Goodness of Fit Index, AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index)

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

6.1. Çalışmanın beş üniversitenin (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi) Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde öğrenim görmekte olan toplam 1500 öğrenciye uygulanmış olması, TÜBİTAK ölçeğinde yapılan çalışmalarda görülebilen bir uygulama niceliğini ortaya çıkarmış ve bu durum çalışmadan elde edilen verilerin çok sağlıklı ve sağlam olmasını sağlamaktadır kanaatindeyiz.

6.2. Tablo 1 incelendiğinde; ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunun kadın olduğu ve bu öğrencilerin Özbekçe dilbilgisi konusundaki olumlu düşünceleri için ortalama puanları 3.3922 iken, bu değer erkek öğrenciler için 3.3874 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu sonucu yorumladığımızda, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla, Özbek Türkçesi dilbilgisi konularıyla ilgili olumlu düşüncelerinin daha yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, aradaki farkın çok az olması, erkek ve kadın öğrencileri yaklaşık olarak aynı olumlu görüşleri taşıdıkları yorumu yapılabilir.

6.3. Yine Tablo 1 incelendiğinde; olumsuz düşünceler için ise kadın öğrenciler için puan ortalaması 2.4322 iken erkek öğrenciler için bu değer 2.5391 olarak hesaplanmıştır. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç ise, olumlu görüşleri birbirine çok yakın olan kadın ve erkek öğrencilerin, olumsuz görüşler söz konusu olduğunda erkeklerin, kadınlara göre daha yoğun olarak, yaklaşık 0,10 oranında farklı olduğudur. Şu halde, erkek öğrencilerin Özbekçe'ye karşı daha baskın olumsuz bakış açlarına sahip oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

6.4. Tablo 2’de sınıf dağılımlarına göre verilmiş olan ortalamalara bakıldığında, Özbek Türkçesi dilbilgisi konuları hakkında olumsuz düşünceye sahip öğrenciler için en yüksek ortalama değer 2.86 puan ile 5. Sınıf öğrencilerine ait iken, en düşük olumsuz düşünceye sahip öğrencilerin, 2.25 puanla 2. sınıftaki öğrenciler olduğu görülmektedir. Bu tespitlerden anlaşılmaktadır ki, başlangıçta Özbek Türkçesi dilbilgisi konularına karşı görülen olumsuz bakış, özellikle 2. sınıfta ve nispeten 3. sınıfta daha azalmakta, dördüncü sınıfta bu durum değişmekte ve daha da olumsuz olmaktadır. 5. Sınıftaki durumun, öğrencinin başarısızlığıyla bağlantılı olarak çok daha artmış olması muhtemeldir. Dolayısıyla, öğrencinin olumsuz tutum ve davranışlarını pekiştiren yaklaşımlardan uzaklaştırıcı ders anlatımı ve sınav soruları uygulanmalıdır.

6.5. Tablo 2’deki olumlu değerler incelendiğinde ise, yukarıdaki olumsuzluk tablosuna koşut olarak, özellikle 2. sınıfta ve nispeten 3. sınıfta daha olumlu, 1. ve 4. sınıflar için daha az olumlu ve özellikle 5. sınıflar için olumluluk düzeyi son derece düşük tespit edilmiştir.

6.6. Özbek Türkçesi dilbilgisi konuları hakkında olumlu ve olumsuz düşünen öğrenciler genel itibarıyla değerlendirildiğinde ise olumlu düşünen öğrencilerin bu düşüncelerinin, olumsuz düşünen öğrencilerden daha yüksek bir ortalama olduğu dikkat çekici bir sonuçtur.

6.7. *O3. Özbek Türkçesi dersi içerisinde dilbilgisi konuları zevklidir* maddesi, 0,93 değer ile olumlu maddeler içinde çok yüksek bir orandadır. Buradan şunu anlıyoruz; şayet konular zevk alacakları bir tarzda anlatılırsa, öğrencilerin dilbilgisi konusundaki olumlu tutumlarında artış en yüksek seviyede sağlanmış olacaktır.

6.8. *OZ1 Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarını bilmek gereksizdir ve OZ6.Özbek Türkçesi Dil bilgisi kurallarına uyararak konuşmak beni rahatsız eder* maddeleri, 0,94 ortalama ile en yüksek oranlara sahip olumsuz maddeler olarak dikkati çekmektedir. Bu sonuçlar yorumlandığında, *OZ6* maddesi, Özbek Türkçesini pratikte kullanmayan öğrencilerin, Özbekistan’a gitmemiş olmalarının da etkisiyle, Özbek Türkçesi konuşmaya uzak durmaları ve soğuk bakmaları diye düşünülebilir. *OZ1* maddesinin yüksek oranda olumsuz değerlendirilmesi ise, Özbek Türkçesi derslerinde, dersin gramerinin ne kadar gerekli olduğunun daha ikna edici bir üslup ve ifadelerle anlatılmasının gerekliliği konusunda fikir vermektedir diye düşünüyoruz.

Anket uygulanan beş üniversitenin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin Kırgız, Kazak, Tatar, Başkurt, Özbek, Uygur, Azerbaycan ve Türkmen lehçeleri ile ilgili dil ve edebiyat konularına yönelik tutum ve davranışları, Akın ve Saraçlı'nın yaptığı çalışmada genel olarak değerlendirilmiştir (Akın ve Saraçlı, 2018: 9-27). Sonuçlar değerlendirildiğinde, bu bölümlerdeki öğrencilerin söz konusu lehçelerin dil ve edebiyat konularına ilişkin olumlu tutum ve davranışlarının, olumsuz tutum ve davranışlarından daha yüksek olduğunu göstermiştir. Olumlu tutum sergileyen öğrencilerin genellikle ilgili gramer veya edebiyat derslerinden keyif aldıkları, bu dersleri eğlenceli buldukları ve bazı lehçelere ait dersleri (örneğin Türkmen edebiyatı) sabırsızlıkla bekledikleri gözlenmiştir. Bazı dersler, öğrenciler tarafından kendilerini geliştiren ve bakış açılarını değiştiren (örneğin Kırgız edebiyatı) dersler olarak görülmüş ve en yüksek olumlu ortalamalara sahip olmuştur. Cinsiyet verileri ışığında değerlendirildiğinde, neredeyse tüm anketlerde (Azerbaycan ve Türkmen edebiyatları dersleri hariç) kadın öğrencilerin olumlu tutum ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, kadın öğrencilerin dil ve edebiyat konularına yönelik tutum ve davranışlarının erkek öğrencilere oranla daha olumlu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, anketlerdeki olumsuz ortalamalar erkek öğrenciler için daha yüksek çıkmıştır. Bu durum, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla lehçe dil ve edebiyat derslerine karşı daha isteksiz ve ilgisiz

olduklarını ortaya koymaktadır. Sınıf düzeylerine göre değerlendirildiğinde, olumlu tutum sergileyen öğrenciler için genel eğilim şu şekildedir: 1. sınıfta olumlu tutum ve davranışlar başlarken, 4. sınıfa kadar düzenli bir artış göstermekte ve 4. sınıfta en yüksek değerine ulaşmaktadır. Ancak, bölümü 5. sınıfa uzatan öğrencilerde bu olumlu grafik düşüş göstermektedir. Benzer şekilde, olumsuz tutum ve davranışlar da 1. sınıfta mevcut olup, 4. sınıfa kadar azalmakta, ancak 5. sınıfta tekrar artış göstermektedir. Bu artışın nedeni olarak, öğrencilerin genel başarısızlıklarının ve mezun olabilme endişelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Alanyazında konuyla ilgili literatüre bakıldığında, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin, Türk lehçe ve edebiyatlarına karşı tutum ve davranışlarına ilişkin çalışmaların yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın, bu nedenle özgün bir nitelik taşıyarak, örnek teşkil etmesi öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, C. (2018). Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Öğrencilerinin Türk Lehçe ve Edebiyatlarına Karşı Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi. C. Akın (Ed.). Türk Dilinin Çağdaş Sorunları ve Çözüm Önerileri içinde (s. 9-27). İstanbul: Kesit Yayınları.

Canpolat, M. (1995). *Ali Şir Nevayî-Lisânü't-Tayr*. Ankara: TDK Yayınları.

Çolakoğlu, Ö. ve Büyükeksi, C. (2014). Açımlayıcı faktör analiz sürecini etkileyen unsurların değerlendirilmesi. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 2, 58-64.

Eltazarov, J. (2010). *Özbekçe Öğreniyoruz*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS (2nd ed.)*. London: SagePublication.

Hamroyeva, O. (2016). *Ona Tili*, Taşkent: Akademnashr.

Henson, R. K. ve Roberts, J. K. (2006). Use of Exploratory Factor Analysis in Published Research: Common Errors and Some Comment on Improved Practice. *Educational and Psychological Measurement*, 66(3), 393-416.

Laude-Cirtautas, I. (1977). On The Development of Literary Uzbek in The Last Fifty Years, *Central Asiatic Journal*, 21(1), 36-51.

Mirzayev M. vd. (1966). *Özbek Tili*. Taşkent: Okutuvçi Neşriyatı:

Rasulova, N. (2016). *5000 Savolga 5000 Javob*. Taşkent: Navro'z Yayınları.

Schermelleh-E. vd. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8, 31-51.

Sekaran, U. (1995). *Research Method for Business*, Hardcover.

Tabachnick, B. G. ve Fidell L. S. (1989). Using multivariate statistics. *California State University, Northridge, Harper Collins Publishers*.

Veyis, F. (2015) Türk edebiyatı dersine yönelik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması.
*Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkishor
Turkic*, 10(11), 1609-1620.